

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / SENTABR /
9-SON, II-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
II-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH VA MUAMMOLI KREDITLARNI BARVAQT ANIQLASHNING SUN'YI INTELLEKTGA ASOSLANGAN MENEJMENT MODELINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	14
Alovuddin Jamolov	
YASHIL TRANSPORT: BARQAROR RIVOJLANISH UCHUN IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAMARQAND VILOYATIDA MAHALLIY BUDJETLARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	25
Uzakova Kamola Bexzodovna	
O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI	31
Xolmurodova Moxichehra Dilmurodovna	
THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH (2000–2024)	36
Ortikov Olloberdi Muzaffar o'g'li	
Rajabova Malika	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI	44
Rustamova Dildora Jamshid qizi	
THIS STUDY EXAMINES BEIJING'S EXPERIENCE IN PROMOTING CROSS-BORDER E-COMMERCE IN TASHKENT FROM THE PERSPECTIVE OF REGIONAL COOPERATION	50
Wang Jiahao	
DORI VOSITALARIGA OID AXBOROTLARNI BUXGALTERIYA HISOBI VA HISOBOTLARIDA AKS ETTIRISH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	58
Yodgorov Xushvakt Mansurovich	
AGROSANOAT MAJMUINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA JAMLANMA DARAJA VA KANALLARARO TAKRORLANISHNI O'LCHASH METODIKASI: «YASHIL» YO'NALISHLAR MISOLIDA	63
Xudaynazarov Bekzod Akramovich	
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА АКТИВОВ И СТАБИЛЬНОСТИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	69
Баймуратова Зина Акилбековна	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYAVIY MUHITNI YANADA RIVOJLANTIRISH VA INFLYATSIYANING SALBIY OQIBATLARINI KAMAYTIRISH YO'NALISHLARI	75
Niyozov Asad Qosimovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNING NAZARIY EVOLYUTSIYASI VA UNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLARI	80
Afenov Nursultan Nugmatillayevich	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	86
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
GREEN BONDS IN UZBEKISTAN: OPPORTUNITIES, INSTITUTIONAL DEVELOPMENT AND BARRIERS TO SUSTAINABLE FINANCE	92
Umarova Zulaykho Tursunovna	
YASHIL INVESTITSIYALARNI JALB QILISH ORQALI BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI	97
Teshayev Zafarbek Zokirovich	

RAHBARLIK LAVOZIMLARIDA XOTIN-QIZLAR ULUSHI VA MAVJUD STROTEPLAR TAHLILI	103
Abduraxmonova Feruzabonu Abduraxmon qizi	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	109
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
KATTA HAJMLI IQTISODIY MA'LUMOTLAR (BIG DATA) SHAROITIDA EKONOMETRIK BAHOLASH USULLARINING NAZARIY TRANSFORMATSIYASI.....	115
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
EFFECTIVE MECHANISMS FOR MANAGING ORGANIZATIONAL ECONOMIC SUSTAINABILITY IN THE PROCESS OF JOB OPTIMIZATION.....	121
Odilov Jakhongir Akram ugli	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI BANK KREDITLARI ORQALI MOLYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	128
Abdullayev Ahrorjon Akmaljon o'g'li	
ZARGARLIK XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA PERFORMANCE MARKETINGDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.....	134
Azizova Roxila Baxodir qizi	
IQTISODIYOT NAZARIYASI: NAZARIY ASOSLARDAN AMALIYOTGACHA BO'LGAN IQTISODIY JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	139
Xamdamiy Amriddin Xamdamiy o'g'li	
УПРАВЛЕНИЕ И ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....	145
Taravat Abdul Salam	
ПОВЕДЕНЧЕСКИЙ ПОДХОД В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ	152
Ikrayeva Nodira Burxon kizi	
STOCK MARKET DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN, 2023–2026: INSTITUTIONAL REFORM, PRIVATIZATION, AND EVIDENCE FROM PRIMARY EXCHANGE MICRODATA.....	159
Alekperova Dilshodakhon	
Toshkentov Kuvonchbek	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA TIJORAT BANKLARINING O'RNI.....	167
Bozorov Ilyos Isomiddinovich	
TIJORAT BANKLARINING KAPITAL BAZASINI MUSTAHKAMLASHDA ZAMONAVIY MOLYAVIY INSTRUMENTLARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	173
Abduraimova Fazilat Hikmatulla qizi	
TIJORAT BANKLARI MOLYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASHDA YANGI KONSEPTUAL VA USLUBIY YECHIMLAR: SIRKULAR IQTISODIYOT TAJRIBASI.....	180
Otajanova Shahnoza Shuhratovna	
BANKLARDA RISKLARNI BOSHQARISH, DAROMAD VA NATIJADORLIKNI OSHIRISH	185
Jo'rayev Bekzod Bahodir o'g'li	
INKLYUZIV TA'LIM MUHITINI TA'MINLASHDA UMUMTA'LIM MAKTABLARI MENEJMENTINI HUDUDIY KLASSTERLASH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH MODEL: TASHKILIY-BOSHQARUV MEKANIZMLARI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	192
Rajapova Guldona Usman qizi	
FERMER XO'JALIKLARIDA MOLYAVIY NATIJALARNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH: FOYDA SIFATI VA BARQARORLIGINI BAHOLASH YONDASHUVLARI	198
Rashidov Baxadir Yusupovich	
HUDUDLAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA INVESTITSIALARNING ROLI.....	203
Sapayeva Fazilat Norbayevna	

ERKIN IQTISODIY ZONALARDA EKO-SANOAT PARKLARINI TASHKIL ETISH VA EKOLOGIK TADBIRKORLIKNI BAHOLASH USULLARI	207
Turg'unova Tursunoy Maratovna	
TIJORAT BANKLARIDA JISMONIY SHAXSLARNI KREDITLASHNING TASHKILIY VA HUQUQIY ASOSLARI	212
Aminova Mehriniso Erkinjonovna	
BARQAROR RIVOJLANISH (ESG) PRINSIPLARINING KOMPANIYA BRENDI QIYMATI VA JOZIBADORLIGIGA TA'SIRI	217
Dilfuza Matisakova	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ORQALI MOLIVAVIY XIZMATLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH	224
Raximova Lolaxon Avazovna	
MEHNAT INTIZOMINING KORXONALAR FAOLIYATINING IQTISODIY SAMARADORLIGIGA TA'SIRI.....	228
Azizova Sayyora Xamidullayevna	
MINTAQA IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA TIBBIY TURIZM XIZMATLARINING EKONOMETRIK BAHOLANISHI.....	237
Yusupova Mexribon Uktamovna	
KICHIK SANOAT ZONALARIDA INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISHNING RAQAMLI TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISH.....	245
Jo'rayev Po'latjon Komiljon o'g'li	
MAKTABGACHA TA'LIM XIZMATLARI SOHASIDA KICHIK BIZNES RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	251
Madaminova Feruza Tursunboy qizi	
YASHIL INVESTITSIYALARNING MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA AHAMIYATI.....	259
Raximova Shaxnoza Xamzayevna	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TAYYOR MAHSULOTLAR EKSPORTINI RAG'BATLANTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI VA TA'MINOT YO'LLARI.....	263
Esanov Yusufjon Dilmurod o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT: MOHIYATI, XUSUSIYATLARI VA O'ZBEKISTONDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	267
Sultonov Shahzod Shavkat o'g'li	
O'ZBEKISTON BANLARINIGKING YASHIL BANK MAHSULOTLARI TASHKIL QILISH MEXANIZMLARI VA ULARNING BANK IQTISODIY SAMARADORLIGINI SALBIY TA'SIR QILMAGAN HOLATDA MAHSULOTLARINING MOLIVAVIY BARQARORLIK TA'MINLASH YO'LLARI.....	275
Nuriddinov Murodjon Nuriddin o'g'li	
JAHON IQTISODIYOTINING GLOBALLASHUVI SHAROITIDA MILLIY EKSPORT SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MARKETING MEXANIZMLARI.....	281
Jumayeva Zamira Bustonovna	
MARKAZIY OSIYO UCHUN GEOSIYOSIY RISK (GPR) INDEKSINI ISHLAB CHIQISH	285
Qodirova Laylo Otabekovna	
BIRLASHGAN ARAB AMIRLIKLARI STARTAP EKOTIZIMINI BOSHQARISH MODELI VA O'ZBEKISTON UCHUN SABOQLAR.....	289
Elmurod Sodiqov Shomurod o'g'li	
INTEGRATSIYALASHGAN HISOBOTNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARI.....	295
Abduvaliyev Zafar Mahmudovich	
AVTOMOBIL BUTLOVCHI QISMLAR ISHLAB CHIQARISHDA MAHALLIYLASHTIRISH VA TA'MINOT TARMOG'INI DIVERSIFIKATSIYALASH SAMARADORLIGI.....	301
Asadov Elyorbek Kandiayrovich	

INFRATUZILMA TADBIRKORLIK FAOLIYATI UCHUN ZARUR OBYEKTAR, INSTITUTLAR, RESURLAR VA XIZMATLAR MAJMU'I.....	307
Rustamov Sultonbek Bekzadovich	
TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION JOZIBADORLIK PARADOKSLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	315
Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich	
"YASHIL" SANOAT SIYOSATINI BAHOLASHNING XUSUSIYATLARI.....	323
Ismatulloeva Madinabonu Fozil qizi	
BUDJET TASHKILOTLARIDA BUDJET MABLAG'LARI HISOBI VA ULARDAN FOYDALANISH USTIDAN ICHKI AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH.....	330
Murtozayeva Xusnora Erkin qizi	
KORXONANING BREND EKOTIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	335
Sa'dulloyev Habibullo Ibodullo o'g'li	
AGRAR VA SANOAT TARMOQLARIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH ORQALI YANGI ISH O'RINLARINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	341
Bobojonov To'liqinbek Maxmud o'g'li	
O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINING ENERGIYA TA'MINOTIDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI VA ISTIQBOLLARI.....	347
Jo'ramurodova Feruza Mardon qizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH VA INVESTITSION STRATEGIYALARNI BOSHQARISH.....	353
Nazarova Nigora Yusufovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARINING AKADEMIK FAOLIYATINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING IQTISODIY-TASHKILY ASOSLARI.....	361
Raximbayev Musobek Komiljon o'g'li	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINING SHAKLLANISH TENDENSIYALARI, HUDUDLARARO FISKAL TAFOVUTLAR VA HUDUDIY SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI MUAMMOLARINING TIZIMLI TAHLILI.....	367
Azamjonov Ulug'bek Usmonjon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISH TIZIMINING EVOLYUTSION RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY XUSUSIYATLARI.....	377
Erxanov Muxammadjon Absayitovich	
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI EKSPORTGA YO'NALTIRISHDA MARKETING STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISH.....	382
Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi	
MAMLAKATIMIZDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI.....	386
Qo'ziboev Umarbek Ulug'bekovich	
JUFT KORRELYATSIYA VA REGRESSIYA TAHLILI YORDAMIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI ANIQLASH.....	390
Muxtorova Shohida Negmat qizi	
TURISTIK INNOVASION LOYIHALARNI KRAUDFANDING ASOSIDA MOLIYALASHTIRISH MODELI.....	397
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDIT AMALLARINING NATIJADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI MUAMMOLAR.....	403
Yuldashev Xurshidbek Mamirjonovich	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA HISOBOTNI TUZISH VA TAQDIM ETISH HAMDA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	408
Xalilov Bahromjon Bahodirovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	412
Masharipova Maksuda Beknazarovna	

COOPERATION BETWEEN CREATIVE INDUSTRIES AND TOURISM SERVICES IN BUILDING A NATION BRAND: FORMS, ASYMMETRIES, AND THE MISSING INTERFACE	419
Yusupova Mokhinur Farkhod qizi	
SUVEREN FONDLARDA ESG TAMOIYLLARINI BAHOLASH: MANDAT TURIGA ASOSLANGAN DIFFERENSIAL YONDASHUV	429
Jumaniyazov Inomjon Turayevich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТАРИФНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ УЗБЕКИСТАНА НА ОСНОВЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ЗАТРАТ И ЦЕНОВЫХ СИГНАЛОВ	438
Аллаева Гульчехра Жалгасовна	
BOZOR SHAROITIDA KADRLAR TAYYORLASH TA'LIM TIZIMINI BOSHQARISH JARAYONINI RIVOJLANTIRILISHI	447
Temirova Shalola Erkinovna	
COMPARATIVE DYNAMICS OF AGRICULTURAL SUPPORT AND GREEN TRANSFORMATION: EVIDENCE FROM FOUR COUNTRIES.....	452
Abduraimov Abdunabi	
SOLIQ MEXANIZMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING INSTITUTSIONAL ASOSLARI	460
To'laganova Feruza Xamidulla qizi	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA BOSHQARUV DARAJASINI MOLIVAVIY NATIJADAN MUSTAQIL BAHOLASH USLUBIYOTI	467
Axmadjanov Abrorbek Akbarjon o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONIDA YOSHLARNING INNOVATSION ISH BILAN BANDLIGINI TARTIBGA SOLISHNING MAZMUNI VA AHAMIYATI.....	473
Bozorova Guljahon Otabek qizi	
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI NARXLARINING SHAKLLANISHI: INFLYATSION OMILLAR VA ULARNING AHOLI TURMUSH DARAJASIGA TA'SIRI.....	479
Xakimov Rashid	
PROSPECTS FOR PROMOTING UZBEKISTAN'S TOURISM BRAND IN THE INTERNATIONAL MARKET THROUGH ELEMENTS OF NATIONAL FASHION	485
Yusupova Mokhinur Farkhod qizi	
O'ZBEKISTON SUVEREN KREDIT REYTINGIDA DAVLAT QARZI BARQARORLIGINING O'RNINI	494
Mamadaliyev Poziljon Mansurjon o'g'li	
INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIVALASHTIRISHDA MOLIVAVIY RISKLARNI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	505
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA MOLIYAVIY RISKLARNI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

Karimov Shamsiddin Akram o'g'li
“Loyihalar va xaridlar samaradorligini oshirish markazi” DM,
Bosh mutaxassis, PhD

Abstract. This article examines the theoretical and methodological aspects of financial risk assessment in investment project financing. It substantiates the need for an integrated risk assessment based on NPV, IRR, DSCR, sensitivity analysis, and scenario analysis, and develops research-based proposals aimed at strengthening the financial sustainability of investment projects.

Keywords: investment project, financing, financial risk, NPV, IRR, DSCR, cash flow, sensitivity analysis, scenario analysis, Monte Carlo simulation, debt burden, financial sustainability, risk assessment.

Annotatsiya. Maqolada investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda moliyaviy risklarni baholashning nazariy va uslubiy jihatlari tadqiq etilgan. NPV, IRR, DSCR, sezgirlik va ssenariy tahlili asosida risklarni kompleks baholash zarurati asoslangan hamda moliyaviy barqarorlikni oshirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya loyihasi, moliyalashtirish, moliyaviy risk, NPV, IRR, DSCR, pul oqimi, sezgirlik tahlili, ssenariy tahlili, Monte-Karlo simulyatsiyasi, qarz yuki, moliyaviy barqarorlik, risklarni baholash.

Аннотация. В статье исследованы теоретические и методологические аспекты оценки финансовых рисков при финансировании инвестиционных проектов. Обоснована необходимость комплексной оценки рисков на основе NPV, IRR, DSCR, анализа чувствительности и сценарного анализа, а также разработаны научные предложения по повышению финансовой устойчивости инвестиционных проектов.

Ключевые слова: инвестиционный проект, финансирование, финансовый риск, NPV, IRR, DSCR, денежный поток, анализ чувствительности, сценарный анализ, моделирование Монте-Карло, долговая нагрузка, финансовая устойчивость, оценка рисков.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda investitsiya faolligini oshirish, iqtisodiyot tarmoqlariga moliyaviy resurslarni samarali yo'naltirish hamda investitsiya loyihalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash barqaror iqtisodiy rivojlanishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Investitsiya loyihalarini amalga oshirish katta hajmdagi moliyaviy resurslarni uzoq muddatga safarbar etishni talab qilishi bilan birga, loyiha tashabbuskorlari, investorlar va moliyalashtiruvchi tashkilotlar uchun turli moliyaviy risklarni yuzaga keltiradi. Mazkur risklarning o'z vaqtida aniqlanmasligi va yetarli darajada baholanmasligi loyiha qiymatining oshishi, rejalashtirilgan pul oqimlarining shakllanmasligi, qarz majburiyatlarini bajarishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi hamda investitsiyalarning kutilgan daromadlilik darajasiga erishilmasligiga olib kelishi mumkin.

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda sof joriy qiymat (NPV), ichki daromadlilik normasi (IRR), investitsiyalarning qoplanish muddati, qarzga xizmat ko'rsatishni qoplash koeffitsiyenti (DSCR), sezgirlik va ssenariy tahlili kabi usullardan keng foydalaniladi. Biroq loyiha qiymati, moliyalashtirish tarkibi, foiz stavkalari, valyuta kurslari, qarz yuki va pul oqimlari bilan bog'liq risklarning o'zaro ta'siri ularni alohida ko'rsatkichlar asosida emas, balki kompleks yondashuv asosida baholash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu jihatdan, moliyaviy risklarni loyihaoldi bosqichidayoq aniqlash va baholash investitsiya qarorlarining asoslanganligini hamda moliyalashtirish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda moliyaviy risklarni baholashning mavjud usullarini tizimlashtirish, ularning afzalliklari va cheklovlarini aniqlash hamda asosiy risk omillarini o'zaro bog'liq holda hisobga oluvchi kompleks yondashuvni shakllantirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda moliyaviy risklarni baholashning nazariy-uslubiy asoslarini tadqiq etish hamda ularni kompleks baholash metodologiyasini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda risklarni aniqlash, baholash va ularning loyiha samaradorligiga ta'sirini o'rganish moliyaviy boshqaruvning muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda investitsiya loyihalarining moliyaviy samaradorligini baholashda sof joriy qiymat (NPV), ichki daromadlilik normasi (IRR), pul oqimlari va diskont stavkasi kabi ko'rsatkichlar bilan bir qatorda, noaniqlik va risk omillarining ta'sirini hisobga olish zarurligiga alohida e'tibor qaratilgan.

Xorijiy olim P. Jovanović investitsiya loyihalari bo'yicha qarorlar qabul qilishda noaniqlik va riskni hisobga olish zarurligini asoslab, bunday sharoitda zararsizlik tahlili, sezgirlik tahlili, ssenariy usuli va qarorlar nazariyasi kabi yondashuvlardan foydalanish mumkinligini ta'kidlaydi. Muallifning fikricha, investitsiya qiymati, daromadlar, xarajatlar va diskont stavkasi kabi boshlang'ich parametrlarning o'zgarishi NPV va IRR singari asosiy samaradorlik mezonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin [1]. E. Borgonovo va L. Peccati esa investitsiya loyihalarini baholashda an'anaviy NPV va IRR ko'rsatkichlarini sezgirlik tahlili bilan birgalikda qo'llashni tadqiq etib, loyiha pul oqimlaridagi o'zgarishlarning yakuniy moliyaviy natijalarga ta'sirini aniqlash uchun differensial ahamiyat o'lchovi (Differential Importance Measure – DIM) dan foydalanishni taklif etganlar [2].

E. Borgonovo, S. Gatti va L. Peccati tomonidan loyihaviy moliyalashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda yirik investitsiya loyihalarining iqtisodiy jozibadorligini baholash murakkab moliyaviy modellarni talab qilishi, bunda loyiha qiymatiga ta'sir qiluvchi omillarni alohida va guruhlangan holda baholash muhimligi asoslangan. Mualliflar investorlar va kreditorlar nuqtai nazaridan risk omillarining ta'siri bir xil bo'lmashligini ko'rsatib, investitsiya qarorlarini qabul qilishda ko'p omilli sezgirlik tahlilidan foydalanish zarurligini qayd etadilar [3]. Keyingi tadqiqotlarda E. Borgonovo va L. Peccati global sezgirlik tahlilidan foydalanish orqali investitsiya loyihalaridagi noaniqlikning qaysi omillar hisobiga shakllanayotganini aniqlash imkoniyati mavjudligini asoslaganlar [4].

Mahalliy olimlardan N. Shaislamova investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni baholashda sifat va miqdoriy yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarurligiga e'tibor qaratib, risklarni sifat jihatdan aniqlashda ekspert baholash, SWOT-tahlil, Delfi usuli va analogiya kabi usullardan foydalanish investitsiya qarorlarining asoslanganlik darajasini oshirishini ta'kidlaydi [5]. N.S. Abdurazakova esa tijorat banklarida investitsiya loyihalarini loyihaviy moliyalashtirish jarayonini tadqiq etib, risklarni kamaytirish va moliyaviy

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda moliyaviy risklarni baholashning nazariy va uslubiy asoslarini o'rganishda ilmiy abstraksiyalash, tizimli yondashuv, iqtisodiy tahlil, guruhlash, qiyosiy tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, investitsiya loyihalarining moliyaviy samaradorligini baholashda sof joriy qiymat (NPV), ichki daromadlilik normasi (IRR), pul oqimlari va qarzga xizmat ko'rsatishni qoplash ko'rsatkichlari kabi moliyaviy mezonlarning risk omillari bilan o'zaro bog'liqligi tadqiq etildi.

Investitsiya loyihalariga ta'sir etuvchi asosiy moliyaviy risk omillarini aniqlash va ularning loyiha samaradorligiga ta'sirini baholashda sezgirlik va ssenariy tahlili usullaridan foydalanildi. Mazkur yondashuv asosida loyiha qiymati, daromadlar, xarajatlar, foiz stavkalari, valyuta kursi va boshqa muhim moliyaviy parametrlarning o'zgarishi natijasida loyiha samaradorligi ko'rsatkichlarida yuzaga keladigan o'zgarishlarni kompleks baholashga alohida e'tibor qaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi asosiy moliyaviy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Loyihani moliyalashtirish jarayonida investor, kreditor va loyiha tashabbuskori o'rtasida uzoq muddatli moliyaviy majburiyatlar shakllanadi hamda mazkur munosabatlarning barqarorligi loyihaning moliyaviy hayotiylikiga bevosita bog'liq bo'ladi. Shu sababli xalqaro amaliyotda investitsiya loyihalarini baholash nafaqat kutilayotgan daromadlilikni, balki loyiha davomida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy risklarni aniqlash va ularni boshqarishni ham qamrab oluvchi uzviy jarayon sifatida qaraladi.

Moliyaviy risk investitsiya loyihasining rejalashtirilgan pul oqimlari, xarajatlari va daromadlari kutilgan natijalardan chetga chiqishi natijasida investor yoki moliyalashtiruvchi tashkilot uchun moliyaviy yo'qotish yuzaga kelishi ehtimolini ifodalaydi. Mazkur risklar loyiha qiymatining oshishi, qurilish muddatining uzayishi, foiz stavkalarining o'zgarishi, valyuta kursining tebranishi, inflyatsiya hamda qarz majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish bilan bog'liq omillar ta'sirida yuzaga keladi. Jahon banki metodologiyasida aynan ushbu omillar investitsiya loyihalarining moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi asosiy risk kategoriyalari sifatida e'tirof etilgan.

Ilmiy adabiyotlarda investitsiya loyihalarining moliyaviy samaradorligini baholashda sof joriy qiymat (NPV), ichki daromadlilik normasi (IRR), qarzga xizmat ko'rsatishni qoplash koeffitsiyenti (DSCR) va diskontlangan pul oqimlari modeli muhim moliyaviy indikatorlar sifatida qo'llaniladi. Biroq mazkur ko'rsatkichlar, asosan, loyihaning iqtisodiy natijasini aks ettirib, risklarning yuzaga kelish ehtimoli va ularning o'zaro bog'liq ta'sirini to'liq ifodalay olmaydi. Shu bois zamonaviy yondashuvlarda sezgirlik tahlili, ssenariy tahlili hamda stress-test usullarini moliyaviy baholash jarayoni bilan integratsiyalash zarurligi asoslab berilgan.

Bugungi kunda investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda riskka asoslangan qaror qabul qilish konsepsiyasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuv loyiha parametrlarining turli ssenariylarda o'zgarishini modellashtirish, risklarning moliyaviy natijalarga ta'sirini baholash hamda loyiha barqarorligini oldindan aniqlash imkonini beradi. Natijada moliyalashtirish manbalari tarkibini optimallashtirish, risklarni taqsimlash va investitsiya qarorlarining ishonchligini oshirish uchun ilmiy asos yaratiladi.

1-jadval

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda asosiy moliyaviy risklarning tasnifi

No	Moliyaviy risk turi	Riskning mazmuni	Loyiha natijasiga ta'siri
1	 Loyiha qiymati riski	Rejalashtirilgan investitsiya xarajatlarning oshishi	NPV pasayishi, qo'shimcha moliyalashtirish zarurati
2	 Foiz stavkasi riski	Kreditlar bo'yicha foiz stavkalarining o'zgarishi	Moliyalashtirish xarajatlari va qarz yukining oshishi
3	 Valyuta riski	Valyuta kurslarining salbiy o'zgarishi	Import xarajatlari va xorijiy valyutadagi qarz qiymatining oshishi
4	 Pul oqimi riski	Rejalashtirilgan tushumlarning o'z vaqtida yoki yetarli shakllanmasligi	Likvidlik va qarzga xizmat ko'rsatish imkoniyatining pasayishi
5	 Daromadlilik riski	Daromad va xarajatlarning prognozdan chetlanishi	NPV va IRR ko'rsatkichlarining yomonlashishi
6	 Qarzga xizmat ko'rsatish riski	Loyiha pul oqimlarining qarz majburiyatlarini qoplash uchun yetarli bo'lmasligi	DSCR pasayishi va defolt ehtimolining ortishi

Manba: muallif tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish va moliyaviy risklarni baholash bo'yicha ilmiy-uslubiy yondashuvlarni umumlashtirish asosida tuzilgan.

Mazkur ma'lumotlardan ko'rinadiki, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish jarayonida moliyaviy risklar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning har biri loyiha samaradorligiga turli yo'nalishlarda ta'sir ko'rsatadi. Xususan, loyiha qiymatining oshishi qo'shimcha moliyalashtirishga ehtiyojni yuzaga keltirsa, foiz stavkasi va valyuta risklari moliyalashtirish xarajatlari hamda qarz yukining ortishiga sabab bo'lishi mumkin. Pul oqimi va daromadlilik bilan bog'liq salbiy o'zgarishlar esa NPV va IRR ko'rsatkichlarining pasayishi orqali loyihaning moliyaviy jozibadorligini susaytiradi.

Shuningdek, qarzga xizmat ko'rsatish riski loyihaning moliyaviy barqarorligini baholashda alohida ahamiyat kasb etadi, chunki pul oqimlarining qarz majburiyatlarini qoplash uchun yetarli bo'lmisligi DSCR ko'rsatkichining pasayishi va defolt ehtimolining ortishiga olib keladi. Shu jihatdan, keltirilgan risklarni alohida baholash bilan cheklanmasdan, ularning loyiha pul oqimlari, qarz yuki va yakuniy samaradorlik ko'rsatkichlariga o'zaro bog'liq ta'sirini kompleks baholash maqsadga muvofiq. Bu esa investitsiya loyihalari bo'yicha moliyalashtirish qarorlarining asoslanganligini oshirish imkonini beradi.

1-jadval

Investitsiya loyihalarida moliyaviy risklarni baholash usullarining qiyosiy tavsifi

№	Baholash usuli	Afzalligi	Cheklovi
1	NPV tahlili	Investitsiyaning qiymat yaratish darajasini pul oqimlari asosida baholaydi	Risk omillarini alohida aks ettirmaydi
2	IRR tahlili	Loyihaning daromadlilik darajasini aniqlash va taqqoslash imkonini beradi	Murakkab pul oqimlarida talqini qiyinlashadi
3	DSCR tahlili	Loyihaning qarzga xizmat ko'rsatish imkoniyatini baholaydi	Boshqa moliyaviy risklarni to'liq qamrab olmaydi
4	Sezgirlik tahlili	Loyiha natijasiga eng kuchli ta'sir qiluvchi risk omillarini aniqlaydi	Omllarning birgalikdagi o'zgarishini to'liq aks ettirmaydi
5	Ssenariy tahlili	Bir nechta risk omillarining birgalikdagi ta'sirini baholaydi	Natija tanlangan ssenariy va taxminlarga bog'liq
6	Monte-Karlo simulyatsiyasi	Risk va natijalarning ehtimollik taqsimotini baholash imkonini beradi	Katta hajmdagi ma'lumot va asoslangan ehtimollik parametrlarini talab qiladi

Manba: Jovanović (1999), Borgonovo va Peccati (2004; 2006) tadqiqotlari asosida muallif tomonidan umumlashtirilgan.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, investitsiya loyihalarida moliyaviy risklarni baholashda qo'llaniladigan usullar mazmuni va tahliliy imkoniyatlari jihatidan bir-biridan farq qiladi. NPV va IRR loyihaning moliyaviy samaradorligini baholashda asosiy mezonlar sifatida qo'llanilsa-da, ular risk omillarining loyiha natijalariga ta'sirini mustaqil ravishda to'liq ifodalab bermaydi. Shu sababli investitsiya qarorlarini qabul qilishda mazkur ko'rsatkichlarni riskni baholashga yo'naltirilgan qo'shimcha tahlil usullari bilan birgalikda qo'llash maqsadga muvofiq. Xususan, investitsiya loyihalarini baholashda NPV va IRR natijalarining asosiy parametrlar o'zgarishiga sezgirlikni aniqlash risk tahlilining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [7].

Sezgirlik tahlili loyiha natijasiga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash imkonini beradi. Bunda daromadlar, xarajalar, investitsiya qiymati, foiz stavkasi yoki boshqa muhim parametrlarning o'zgarishi natijasida NPV va IRR ko'rsatkichlarining qanchalik o'zgarishi baholanadi. Shu bilan birga, ushbu usulda risk omillarining alohida o'zgartirilishi ularning bir vaqtning o'zida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ta'sirini to'liq aks ettirmaydi. Shu sababli bir nechta parametrlarning birgalikdagi o'zgarishini hisobga oluvchi ssenariy tahlilidan foydalanish risklarni yanada kengroq baholash imkonini beradi [8].

Moliyaviy risklarni chuqurroq tahlil qilishda Monte-Karlo simulyatsiyasi alohida ahamiyatga ega. Mazkur usul noaniq parametrlar uchun ehtimollik taqsimotlarini belgilash va ko'p sonli simulyatsiyalar asosida loyiha natijalarining ehtimoliy taqsimotini shakllantirish imkonini beradi. Natijada loyiha bo'yicha faqat bitta NPV yoki IRR qiymatini aniqlash bilan cheklanmasdan, turli natijalarning yuzaga kelish ehtimolini ham baholash mumkin. Bu esa yuqori darajadagi noaniqlik mavjud bo'lgan investitsiya loyihalarida riskka asoslangan moliyaviy qarorlarni qabul qilish imkoniyatini kengaytiradi [9].

Shunday qilib, ko'rib chiqilgan usullarning har biri investitsiya loyihalarining moliyaviy risklarini muayyan yo'nalishda baholash imkonini beradi, biroq alohida usul barcha risk omillarini kompleks tarzda qamrab olmaydi. Shu jihatdan, NPV, IRR va DSCR kabi moliyaviy ko'rsatkichlarni sezgirlik, ssenariy hamda ehtimollikka asoslangan risk tahlili usullari bilan o'zaro integratsiyalash zarurati yuzaga keladi. Mazkur yondashuv investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda kompleks moliyaviy risklarni baholash metodologiyasini shakllantirish uchun uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi [10].

Investitsiya loyihasining moliyaviy barqarorligini baholashda, avvalo, loyiha qiymati va uni moliyalashtirish manbalari o'rtasidagi nisbatga e'tibor qaratish lozim. Moliyalashtirish tarkibida qarz mablag'lari ulushining ortishi loyiha tashabbuskorining o'z mablag'lariga bo'lgan ehtiyojini kamaytirishi mumkin, biroq ayni paytda foiz xarajatlari va davriy qarz to'lovlarini oshiradi. Natijada moliyaviy leverajning ortishi investor kapitalining daromadlilikiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lsa-da, loyiha pul oqimlari prognoz ko'rsatkichlaridan past bo'lgan sharoitda moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli qarz va o'z mablag'lari nisbatini belgilashda loyihaning risk darajasi hamda barqaror pul oqimini yaratish imkoniyatini hisobga olish muhimdir [11].

Loyihaning qarz yukini baholashda DSCR (Debt Service Coverage Ratio) muhim moliyaviy indikatorlardan biri hisoblanadi va u muayyan davrda qarzga xizmat ko'rsatish uchun mavjud pul oqimining asosiy qarz hamda foiz to'lovlariga nisbatini ifodalaydi [12]. Mazkur ko'rsatkichni umumiy shaklda quyidagicha ifodalash mumkin:

$$DSCR = \text{Qarzga xizmat ko'rsatish uchun mavjud pul oqimi} / \text{Asosiy qarz va foiz to'lovlari}$$

DSCRning pasayishi loyiha tomonidan shakllantirilayotgan pul oqimining qarz majburiyatlariga nisbatan moliyaviy zaxirasi qisqarayotganini anglatadi. Shu sababli loyiha moliyaviy modelida faqat bazaviy holatdagi DSCRni hisoblash yetarli emas. Kreditorlar moliyaviy ko'rsatkichlarni xarajatlarning oshishi yoki daromadlarning kamayishi kabi salbiy ssenariylarda ham sinovdan o'tkazadilar. Jahon bankining loyiha moliyalashtirish bo'yicha materiallarida ham kreditorlar DSCR va boshqa moliyaviy koeffitsiyentlarni turli sezgirlik ssenariylari asosida tahlil qilishi qayd etilgan [13].

Shu jihatdan, investitsiya loyihasining moliyaviy riskini baholashda NPV, IRR, DSCR, qarz va o'z mablag'lari nisbati hamda pul oqimlari barqarorligini yagona tahliliy tizimda ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Masalan, loyiha NPV ko'rsatkichi bo'yicha ijobiy va IRR bo'yicha jozibador bo'lishi mumkin, biroq ayrim davrlarda pul oqimlarining yetishmasligi uning qarz majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatini cheklashi mumkin. Demak, investitsiya loyihasining moliyaviy samaradorligi va moliyaviy barqarorligi o'zaro bog'liq, ammo mazmunan farqli mezonlar bo'lib, moliyalashtirish to'g'risidagi yakuniy qarorda ularni kompleks baholash talab etiladi [14].

Ma'lumotlar O'zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 2021–2025-yillarda barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lganini ko'rsatadi. Xususan, investitsiyalar hajmi 2021-yildagi 239,6 trln so'mdan 2025-yilda 591,1 trln so'mga yetib, nominal hisobda qariyb 2,5 baravar oshgan. 2022-yilda investitsiyalar hajmi 266,2 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yilda 356,1 trln so'mga, 2024-yilda esa 507,5 trln so'mga yetgan. Mazkur dinamika mamlakat iqtisodiyotida investitsiya jarayonlari ko'lamining sezilarli darajada kengayganligini ko'rsatadi.

Investitsiyalarning o'sish sur'atlari tahlili esa davrlar kesimida muayyan tafovutlar mavjudligini ko'rsatadi. 2021-yilda o'sish sur'ati 102,9 foizni, 2022-yilda 100,2 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 123,4 foizga, 2024-yilda esa 131,3 foizga yetgan. Demak, aynan 2023–2024-yillarda investitsiya faolligining jadallashuvi kuzatilgan. 2025-yilda investitsiyalar mutlaq hajmi o'sishda davom etgan bo'lsa-da, o'sish sur'ati 110,5 foizni tashkil etgan. Bu holat investitsiyalar hajmining yuqori bazaga nisbatan o'sishi davom etayotgan bir paytda, o'sish sur'atining nisbatan mo'tadillashganini anglatadi.

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari.

Investitsiyalar hajmining bunday kengayishi ularni moliyalashtirish bilan bog'liq moliyaviy risklarni samarali baholashning ahamiyatini yanada oshiradi. Chunki yirik hajmdagi investitsiya resurslarini jalb etish loyiha qiymatining oshishi, foiz va valyuta risklari, qarz yuki hamda prognoz qilingan pul oqimlarining shakllanmasligi kabi omillarning moliyaviy ta'sirini kuchaytirishi mumkin. Shu sababli investitsiyalar hajmining o'sishini faqat miqdoriy natija sifatida emas, balki loyihalarining NPV, IRR, DSCR ko'rsatkichlari va pul oqimlari barqarorligi bilan birgalikda baholash maqsadga muvofiq bo'lib, bu moliyaviy risklarni kompleks baholash metodologiyasini takomillashtirish zaruratini asoslaydi.

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish bo'yicha amalga oshirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, loyiha samaradorligini faqat NPV yoki IRR kabi an'anaviy ko'rsatkichlar asosida baholash moliyaviy qaror qabul qilish uchun yetarli emas. Loyiha qiymatining oshishi, foiz stavkalari va valyuta kurslarining o'zgarishi, daromad va xarajatlarning prognoz ko'rsatkichlaridan chetlanishi hamda pul oqimlarining beqarorligi bir vaqtning o'zida loyihaning daromadliligi va qarzga xizmat ko'rsatish imkoniyatiga ta'sir qiladi. Shu sababli NPV va IRR ko'rsatkichlarini DSCR, moliyalashtirish tarkibi, sezgirlik va ssenariy tahlili natijalari bilan birgalikda baholash investitsiya loyihasining nafaqat iqtisodiy jozibadorligini, balki turli risklar sharoitidagi moliyaviy barqarorligini ham aniqlash imkonini beradi.

O'zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmining 2021-yildagi 239,6 trln so'mdan 2025-yilda 591,1 trln so'mga yetgani investitsiya jarayonlarining moliyaviy ko'lamini sezilarli darajada kengayganini ko'rsatadi. Bunday sharoitda investitsiya resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlash uchun loyihaoldi bosqichida moliyaviy risklarni aniqlash, ularning loyiha pul oqimlariga ta'sirini miqdoriy baholash va salbiy ssenariylarda loyihaning moliyaviy barqarorligini tekshirish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda moliyaviy samaradorlik, qarzga xizmat ko'rsatish qobiliyati va risk omillarining ta'sirini yagona tizimda birlashtiruvchi kompleks baholash yondashuvini shakllantirish moliyalashtirish qarorlarining asoslanganligini oshirishning muhim yo'nalishi sifatida baholanishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda moliyaviy risklarni baholash loyiha samaradorligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim sharti ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar NPV va IRR kabi an'anaviy samaradorlik ko'rsatkichlari investitsiya qarorlarini asoslashda muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, loyiha qiymatining oshishi, foiz stavkasi va valyuta kursining o'zgarishi, pul oqimlarining beqarorligi hamda qarzga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq risklarni to'liq ifodalamasligini ko'rsatdi. Shu bois investitsiya loyihalarining moliyaviy holatini baholashda NPV, IRR va DSCR ko'rsatkichlarini sezgirlik, ssenariy va ehtimollik tahlili usullari bilan uyg'unlashtirish moliyaviy risklarni yanada to'liq aniqlash hamda asoslangan moliyalashtirish qarorlarini qabul qilish imkonini beradi.

Birinchidan, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish to'g'risida qaror qabul qilishdan oldin kompleks moliyaviy risklarni baholash tizimini joriy etish taklif etiladi. Bunda loyiha qiymati, qarz va o'z mablag'lari nisbati, foiz va valyuta risklari, prognoz qilinayotgan pul oqimlari hamda qarzga xizmat ko'rsatish qobiliyati o'zaro bog'liq holda baholanishi lozim. Xususan, NPV, IRR va DSCRning bazaviy qiymatlarini aniqlash bilan cheklanmasdan, asosiy moliyaviy parametrlarning o'zgarishi bo'yicha sezgirlik va ssenariy tahlilini amalga oshirish maqsadga muvofiq. Bu loyiha samaradorligiga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi risk omillarini loyihaoldi bosqichidayoq aniqlash va tegishli moliyaviy choralarni belgilash imkonini beradi.

Ikkinchidan, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish amaliyotida riskka asoslangan differensial baholash mexanizmini shakllantirish taklif etiladi. Unga ko'ra, loyihalar moliyaviy risk darajasiga qarab guruhlanib, yuqori riskli loyihalar uchun chuqurlashtirilgan ssenariy va stress-tahlilni amalga oshirish, moliyalashtirish tarkibini qayta ko'rib chiqish hamda qo'shimcha moliyaviy zaxiralarni shakllantirish talablari qo'llanilishi mumkin. Mazkur yondashuv moliyaviy resurslarni risk darajasini hisobga olgan holda taqsimlash, qarz yukining ortib ketish ehtimolini kamaytirish va investitsiya loyihalarining uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jovanović, P. Application of sensitivity analysis in investment project evaluation under uncertainty and risk // *International Journal of Project Management*. – 1999. – Vol. 17, No. 4. – P. 217–222. – DOI: 10.1016/S0263-7863(98)00035-0. DOI / nashriyot sahifasi
2. Borgonovo, E., Peccati, L. Sensitivity analysis in investment project evaluation // *International Journal of Production Economics*. – 2004. – Vol. 90, No. 1. – P. 17–25. – DOI: 10.1016/S0925-5273(03)00213-5. Nashriyot sahifasi

3. Borgonovo, E., Gatti, S., Peccati, L. What drives value creation in investment projects? An application of sensitivity analysis to project finance transactions // *European Journal of Operational Research*. – 2010. – Vol. 205, No. 1. – P. 227–236. – DOI: 10.1016/j.ejor.2009.12.006. Nashriyot sahifasi
4. Borgonovo, E., Peccati, L. Uncertainty and global sensitivity analysis in the evaluation of investment projects // *International Journal of Production Economics*. – 2006. – Vol. 104, No. 1. – P. 62–73. – DOI: 10.1016/j.ijpe.2005.05.024. Nashriyot sahifasi
5. Shaislamova, N. Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari // *Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot*. – 2024. – 2-jild, 3-son. Jurnalning rasmiy sahifasi
6. Abdurazakova, N.S. Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini loyihaviy moliyalashtirishda risklarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish // *Innovatsion iqtisodiyot*. – 2026. – 7(7). – B. 70–80. – DOI: 10.70769/3030-315X.II.7.7.2026.12. Jurnalning rasmiy sahifasi
7. Borgonovo, E., Peccati, L. Sensitivity analysis in investment project evaluation // *International Journal of Production Economics*. – 2004. – Vol. 90, No. 1. – P. 17–25. – DOI: 10.1016/S0925-5273(03)00213-5. Nashriyot sahifasi
8. Jovanović, P. Application of sensitivity analysis in investment project evaluation under uncertainty and risk // *International Journal of Project Management*. – 1999. – Vol. 17, No. 4. – P. 217–222. – DOI: 10.1016/S0263-7863(98)00035-0. DOI / nashriyot sahifasi
9. Asian Development Bank. *Guidelines for the Economic Analysis of Projects*. – Manila: Asian Development Bank, 2017. – 168 p. – ISBN: 978-92-9257-764-3. – DOI: 10.22617/TIM178607-2. Asian Development Bank rasmiy sahifasi
10. Borgonovo, E., Peccati, L. Uncertainty and global sensitivity analysis in the evaluation of investment projects // *International Journal of Production Economics*. – 2006. – Vol. 104, No. 1. – P. 62–73. – DOI: 10.1016/j.ijpe.2005.05.024. Nashriyot sahifasi
11. Asian Development Bank. *Financial Due Diligence: A Methodology Note*. – Manila: Asian Development Bank, 2009. – ISBN: 978-971-561-763-5. Asian Development Bank rasmiy sahifasi
12. World Bank Group. *Key Issues in Developing Project Financed Transactions: Financial Ratios and Financial Covenants*. – Public-Private Partnership Resource Center. – Murojaat sanasi: 16.09.2026. World Bank PPP Resource Center
13. Asian Development Bank. *Financial Analysis and Evaluation: Technical Guidance Note*. – Manila: Asian Development Bank, 2019. – 62 p. – DOI: 10.22617/TIM190489-2. Asian Development Bank rasmiy sahifasi
14. Asian Development Bank. *Financial Management and Analysis of Projects*. – Manila: Asian Development Bank, 2005. Asian Development Bank rasmiy sahifasi
15. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. *2025-yilda asosiy kapitalga investitsiyalar 591,1 trln so'mga yetdi*. – 26.01.2026. Milliy statistika qo'mitasi rasmiy manbasi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>